

Кирг
А 41

С.П.Аксаков

Киинекей Кызыл гүл

С.Т.АКСАКОВ

www.bizdin.kg

Ничинекей
Кызыл түл

АЧКЫЧЧЫ
ПЕЛАГЕЯНЫН ЖОМОГУ

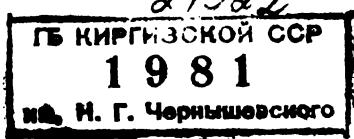
Которгон Т. Козубеков

ФРУНЗЕ
•МЕКТЕП•
1981

Кенже балдар үчүн

■ А — 70802—051 — 238.81.4803010101
152 (17)—81

Бул жомок 1980-жылы «Мектеп» басмасынан чыккан С. Т. Аксаков-
дун «Ангемелер» деген китебинек алышы.
«Мектеп» басмасы 1981.

Кайсы бир хандын жеринде, кайсы бир падышанын әлинде атагы алыска кеткен, байлыгы ашынган бир соодагер болуптур. Анын дүр-дүйнөсү, дециздин ары жагындагы чет өлкөлөрдөн ашып келинген кездемелери, берметтери, баалуу таштары, эсеп жетпес алтын, күмүш акчасы бар болчу; ошол байдын биринен бири ашып түшкөн, ай десе аркы, күн десе көркү жарашкан үч эрке кызы бар экен, а эң кенжеси баарынан ашкан сулуу болгон дешет. Мына ошол бай соодагер өзүнүн кыздарын бар байлыгынан: берметтеринен, баалуу таштарынан, алтын-күмүш акчаларынан артык көрчү — анткени ал аялы каза болуп калгандыктан, кыздарынан башка кубанычты билбейт, бой тартып келаткан улуу кыздарын жакшы көрчү, а кенже кызын болсо жанынан артык көрчү экен, анткени кенжеси өтө сүйкүмдүү экен да, атасынын көзүнүн агы менен тенчайланып, өтө боорукер болуптур.

Ошол соодагер бир жолу өзүнүн соодагерчилик иштери боюнча дециздин ары жагына, адам буту баспаган, канаттуу учуп ашпаган алыскы өлкөлөргө жөнөмөкчү болот да, өзүнүн сүйүктүү кыздарын чакырып мындай дейт:

«Менин сүйүктүү кыздарым, менин алтындай

кымбаттууларым, менин адамдан артык уздарым www.bizdin.kg мен соодагерчилик кылганы узак жердин учуна, кыйла жердин кыйрына, ондогон елкөлөрдү, атабабам көрбөгөн жерлерди кыдырганы баратам, көп жүрөмбү, аз жүрөмбү, ким билсин, силерге айтаарым: мен жокто түз жашап, тек жүргүлө, эгер силер мен жокто чектен чыкпай ынтымактуу жашап, адептүү жүрсөңөр өзүңөр каалагандай белек ала келип берем. Силерге үч күндүк мөөнөт беремин, үч күндөн кийин келип, өзүңөргө кандай белек керектигин айтып бересиңер».

Кыздары үч күн, үч түн ойлонушуп, анан атасына келишиптири. Ошондо атасы кыздарынан кимиси кандай белек алыш келүүсүн кааларын суралтыр. Улуу кызы атасынын бутуна жүгүнүп, сөздү бириңчи баштаптыр:

«Менин сүйүктүү, жандай көргөн атакем! Мен үчүн алтын менен күмүш, кымкап алам деп убара болбонуз, кара калтар сүлөөсүндүн да, тоголок берметтердин да кереги жок. Мага толгон айдай жарык чачкан, ачык күндөй маанайы ашкан, нурунан көзгө сайса көрүнгүс караңгы түн күндүзгүдөй жарык болуп качкан, өзгөчө нур чачкан баалуу жалтырак таштары бар алтын таажы алыш келип берриңиз».

Атактуу ак жүрөк соодагер ойлоно калыш, анан мындай деди: «Болуптур, сүйүктүү кызым, өзүң айткаңдай таажыны алыш келип берем. Андай таажыны таап бере турган деңиздин ары жагындағы бир кишини билчү элем; андай таажы ошол жактагы бир хандын аялында бар боло турган, ал таш чокудагы үч саржан тереңдикке салынган таш кампада үч немең кулпулуу, үч темир каалганын ар жагына катылуу турат. Иштин түйшүгү көп дечи, бирок, менин казынама ачылбай турган кулпу жок».

Атасына жүгүнүп, ортончу кызы мындай деди: «Менин сүйүктүү жан атам! Мен үчүн алтын-

күмүш, кымкап албаңыз, сибирдин кара калтарын табам деп да өзүңүздү түйшүккө салбаңыз, бурмит мончоктун да, күндөй құйғөн алтын таажынын да кереги жок, сиз мага таза чыгыш хрусталынан жасалған әч кынтыксыз күзгү алып келип бериңиз, аны кармап мен жер жүзүндөгү сулуулукту бүтүндей көргүдөй болоюн, ага карангандა әч карыбастан, сулуулугум улам артып турғандай болсун».

Ак көңүл соодагер аз ойлондубу, көп ойлондубу, айттор кызына мындаicha жооп айтат:

«Жакшы болот, менин сүйкүмдүү, жароокер кызым, өзүң сураган хрусталь күзгүнү сага алып келип берем; андай буюм сулуулугун айтып бералгыс перс королунун кызында; ал күзгү бийиктиги үч саржан келген таш тоонун үстүндөгү таш үйде, жети немец кулпулуу, жети темир каалганын ары жагында катылып турат; ал үйгө үч миң тепкичтүү жол чыгып, анын ар бир тепкичинде бирден перс жоокери жалаң кылыч кармашып күнү-түнү кайтарып турушат, ошол темир каалгалардын ачкычтарын жаш ханыша өзү белбоосуна байланып жүрөт экен. Деңиздин ары жагындагы бир кишини билчү элем, ал мага сен каалаган күзгүнү алып берет. Сенин өтүнүчүң эжеңкинен кыйыныраак, бирок, менин казынама ачылбай турған кулпу жок».

Атасынын аягына жүгүнүп, эми әң кенже кызы мындаидейт:

«Аброю артык сүйүктүү атаке! Мен үчүн сиз алтын-күмүш, кымкап албаңыз, сибирдин кара калтарын издеп, бурмит берметинен жасалған мончокторду да, түркүн түр чачып турчу таажы да, хрусталдан жасалған күзгү да издеп өзүңүздү түйшүккө салбаңыз, мага дүйнөдө тенденши жок кичинекей кызыл гүл эле алып келип берсеңиз болот».

Ак көңүл соодагер мурункусунан да оор ойго батты. Көпкө ойлондубу, азга ойлондубу, анысын ачык айта албайм; айттор ал оор оюнан ойгонуп,

кенже кызын эркелетип, сылап-сыйпап өпкүлөп www.bizdin.kg
мындай кепке келет:

«Ээ, сенин тапшырмаң әжелериңкинен да алда
канча татаал болду го; билген нерсөнді издесең та-
басың, а езүң билбеген нерсөнді кандай кыласың?
Кичинекей кызыл гүлдү табыш кыйын әмес го, бар-
дык гүлден ошонун мыкты экенин билиш кыйын
болот го? Айттор, аракет кылайын, а алып келген
белегиме таарынбассың деп ойлойм!».

Ошентип ал кыздарын, өтө сүйүктүү күштарын
өз жайларына жөнөтүп жиберет. Анан алыс жолго,
деңиздин ары жагындагы жерлерге жөнөөгө камы-
на баштайт. Көпкөбү же азга камындыбы, анысын
билген да, көргөн да жокмун; анткени жомок де-
нен тез айтылат, а чыныгы иштер узакка иштелет
өмеспи. Акырында соодагер алдындағы узак жолуна
штанат.

Көз көрбөгөн жерлерди, мурун угуп-билбеген әл-
дерди аралайт: өз дүнүйөсүн үч эсе кымбатка са-
шып, жаңы дүнүйөлөрдү үч эсе арзанга алат; дү-
нүйөлөрүн башма-баш алмаштырып, андан да ар-
бын пайда табат, үстөгүнө алтын-күмүш мол алат,
сан байлыкка толтуруп кемелерин кайта үйүн ка-
рай жолго салат. Ал эң улуу кызы учүн күндөй кү-
йүп турган, караңгы түндү күндүзгүдөй жарык
кылган, издеңген таажысын тапты. Ортончу кызы
учүн да көздөгөн белеги табылды: карап турса жер
жүзүндөгү сулуулуктар бүт көрүнгөн, көрүнгөн
кыздын көркү артып, карытпай жашартып турган
хрусталдан жасалган күзгү да колунда. Бир гана
кемчилиги, эң кенже кызынын, өзүнүн эң жакшы
кызынын өтүнүчүн алигиче аткара әлек, дүйнөдө-
гү бардык гүлдердүн эң көркүүсү кичинекей кы-
зыл гүл али табылган жок.

Падышалардын, королдордун, султандардын гүл-
арларынан көркүн айтса сез жетпеген, сулуулугун
базса калам түтпөгөн далай эле сонун кызыл гүл-

дөрдү көрдү, бирок ушундан ашкан дүйнөдө кооз www.bizdin.kg гүл жок деп эч ким айта албады, соодагердин өзү да андай ойдон алыс эле. Ошентип ал ак жүрөк, элпек кызматчыларын ээрчитип алып, өз жолун уланта берди, чытырман токой аралап, эшилген ысық кумду басты, анан бир кезде кайдан-жайдан экени белгисиз дини башка бусурман, түрк жана индус каракчылар жолун тороп качырып калышты, ошондо өз башына оор күн түшкөнүн көрүп, дүнүйөгө бай кербенин таштап, а түгүл малайларын кошо таштап, чер токойго кире качат, баягы соодагер. «Мейли каракчылардын колуна түшүп өмүр бою туткунда жашаганча, жырткыч айбандарга жем болоюн»,— дейт оюнда.

Ошентип ал ошол чычкан жоргологус жапайы чер токойду аралап жүрө берди, улам арылаган са-йын, кудум сыйкырлап койгонсуп дарактар жол бошотуп, бадалдар бутактарын тартып алып, жол ачып турғансыйт. Артын караса — кол аралагыс чытырман, оңго караса — коён секирип өткүс дүмүрлөр, сол тарабын караса — андан да бешбетер чытырман. Ак пейил соодагер мындай шумдукка таң калды, бирок булардын әмнө деген сыйкыр әкенине башы жетпеди, ага башын катырып отурбай өз жолун уланта берди, өзүнүн алдыга карай баскан жери кадимкидей чыйыр жол. Ушинтип ал бир күн кечке, күн чыккандан күн батканча жүрдү, бир да жырткыч айбанаттын үнүн укпады, алдынан ышкырып жылан да чыкпады, үкүнүн кыйкырганы, канаттуулардын сайраганы да угулбады; кудум эле айланасындагы токой ичиндеги жан-жаныбарлар кырылып калгансып кулак-мурунду кескендей тынчтык. Ошентип жол жүрүп келатканда түн да кирди; айлана көзгө сайса көрүнгүс караңы, а соодагердин таман алды кадимкидей жапжарык. Кыясы, ал дагы түн ортосуна чейин тынбай жол жүрдү окшойт, мына ошондо гана алдынан бир жа-

рык шооланы көрөт, анан ал: «Болжолу алды жак-
та токой өрттөнүп жатат окшойт, кутулгус өлүмгө
өзүмдү айдал барып эмне кылам?» — дейт да арты-
на бурулат. Бирок, артында да, оң жагында да, сол
жагында да жылчыксыз токой, эч кандай жол жок,
а алды жагы болсо баягиндай эле даңғыраган чы-
йыр жол. «Кой, ордумдан жылбай тура берейин,—
деп ойлойт соодагер,— балким өрт башка жакка бу-
рулуп же артына кетер, а балким биротоло өчүп
калыши да ыктымал».

Ошентип ал ордунаң жылбай тура берди, бирок
иш ойлогондой болгон жок, жарык шоола улам аны
көздөй келе жаткансызы, айланасы кыйла жарык
булуп бараткандай туюлду; соодагер ойлоп отуруп
алга карай кете берүүнү чечти. Адам бир төрөлүп,
бир өлөт. Қудайга сыйынып, чокунуп алат да алга
кадам таштайт. Улам алга баскан сайын айланасы
жапжарык боло баштады, акырында күндүзгүдөй
жарык болду, бирок өрттүн шуулдагы да, дарак-
тардын чартылдап күйгөнү да угулбайт. Акырын-
да ал токайдун ортосундагы кенен көк жайыкка
туш келди, ошол кенен жайыктын ортосунда үй де-
се үй әмес, заңкайган ак сарай дейин десе ага да
окшобогон өзүнчө эле бир королдун же падышанын
ак сарайы турат, дубалдары алтын менен күмүшкө
капталган, жаркырап алыстан от чачкан асыл таш-
тар чапталган бир укмуш жай, кудум жалындап
куйуп тургансыйт, бирок, алоолонгон жалын жок;
там эмей эле көктөн нурун чачып тургансып, кара-
гандан көз уялат. Сарайдын терезелери ачык әкен,
ал терезелерден мурун угуп-көрбөгөн, кулактын ку-
марын кандырган укмуштай сонун музыка угулат.

Соодагер кенен дарбазадан короого кирет, ак
мрамор төшөлгөн жол, жолдун эки жагында чоң-
кичине болгон түркүн фонтандар атылып турат. Ал
сарайга алтындалган жөлөнгүчү бар, ачык кызыл
нооту төшөлгөн тепкичтер менен чыгып барды; ки-

ре бериштеги бөлмөгө кирди — жан жок, әкинчи www.bizdin.kg үчүнчү бөлмөлөргө кирди — кыбыр эткен адам жок, бешинчи, онунчу бөлмөлөргө башбакты — дагы эле эч ким жок, а бардык бөлмөлөрдүн жасалгасы падышаныбынан кем эмес, кулак угуп, көз көрбөгөн кооздук; баарында алтын, күмүш, чыгыш хрусталдары, пил менен мамонт сөөктөрүнөн жасалган буюмдар.

Ак жүрек соодагер мынчалык сөз жеткис байлыкка таң калды, андан да етө таң калганы — мына ушунчалык байлыктын әэсинин жоктугу болду: жалаң эле ээси эмес, башка кызматчы-малайлары да көрүнгөн жок; а жагымдуу музыка тынымсыз төгүлөт; ошол учурда соодагер өзүнчө ойго батты: «Баары жакшы, тамактын жоктугу гана начар экен», — ал ушинтип ойлоору менен алдына тамакашка толгон эң сонун жасалгаланган стол пайда болду: алтын-күмүш идиштерде ар түрдүү таттуу тамактар, алыссын жерлерден алынган түркүн шараптар, суусундук ичимдиктер жайнайт. Ал эч тартынбай дасторконго оттурду да, курсагы тойгончо жеди, суусуну канганча ичти, анткени ал бир сутка бою оозуна наар ала элек болчу да: а тамактын даамдуулугун айтып болбайт — тимеле тилинди таңдайыңа тартат, а тиги соодагер болсо токой арапал, куму эшилген чөл ашып, аябай чарчап ачка болгон эле, ошондуктан тамактан аябай жеп болуп ал ордунан турду, бирок даамдуу тамагы үчүн алкыш айтаарга адам таппады. Ал ордунан туруп, эки жагын караганча эмелеги тамагы жайнаган стол көздөн кайым болду да калды, а музыка болсо мурункусундай эле тынбай ойноп турат.

Мындай көз көрбөгөн, кулак укпаган укмушка таң калган соодагер кооздугу арткан бөлмөлөрдүн улам бирин таңдана карап жүрүп, өзүнчө ойлоно калды: «Эми кичине чырм этип алсам кандай боллоор эле», — ойлонуп бүткөнчө болбай бет алдында

таза алтындан кооздоп жасалган, буттары хрусталь бермет кармаган чачыктары бар күмүш жапкычтуу керебет турат; үстүндө үйүлген жумшак жаздыктар, болгондо ак куунун жунунөн жасалган жаздыктар. Бул жаңы укмушка, жаңы кереметке да соодагер аябай таң калды; аナン ал бийик керебетке чыгып жатып, күмүш жапкычты тартты, тартып көрсө ал кудум шайыдай жумшак, женил да экен. Бөлмөнүн ичи кудум кеч киргендей болуп күүгүм тартып калды, тээ алыстан музыка кандайдыр бир укулуктуу жаңырат, соодагердин сюна кыздары түштү: «Атаң көрү, эми түшүмдө болсо да кыздарымды көрүп алсам кана», —деп ойлоду да, ошол замат уйкуга кетти.

Соодагер ойгонгондо күн чоң шашке болуп калган экен. Ойгонорун ойгонуп, бирок оюн текстото албады; түнү менен ал түшүндө өзүнүн жарсокер сүйкүмдүү жана боорукер кыздарын көрүп чыккан эле, түшүндө ал өзүнүн тун кызы менен ортончу кызын көрдү, ал экөө төң шатыра-шатман көңүлдүү эле, бир гана кенже кызы, сүйүктүү кызы капалуу болчу; ал эки эжеси төң бай күйөөлөрдү таап, атасынын келип батасын беришин күтүшпөй, турмушка чыкканы жатышканыктары үчүн кападар эле, ал эми өзүнүн эң сүйүктүү сулуу кызы, атасы келмейинче турмушка чыгууну оюна да албайт, ойлогусу да келбайт, ушунусу үчүн соодагердин жүрөгүн кубаныч да, кайгы да тээп чыкты.

Ал бийик керебеттөн турганды, кийим-кечеси бүтүндөй даяр экен, жүз чайкаш үчүн хрусталь чарага суу шорголоп куюлуп турат; ал кийинип, жуунуп, бул жаңы укмушка дагы таң калып отурду; столдун үстүндө чай менен кофе, алардын жанында таттуу токочтор. Кудайга тооп кылышп, тамактан каалашынча жеди да, кайрадан бөлмөлөрдү кыдырып, көрө баштады, эми күндүз көрүп, алардын көркүнө көз кумарын кандыра баштады. Ага мын-

дагылардын баары кечэекиден да кооз көрүндү www.bizdin.kg
Ачылган терезеден соодагер сарайды айланта кур-
чаган кооз көркүү бакты көрдү, бактын ичи жеми-
ши укмуш дарактарга, гүлдөрү көз тайгылткан гүл-
зарга толгон. Эми анын бакты аралап баскысы
келди.

Ал эми башка бир жашыл мрамордон, жез түс-
түү малахиттен жасалып, алтын менен кооздолгон
тосмолуу тепкичтер менен түз эле жашыл бакка
чыкты. Ак көнүл соодагер көргөндөрүнө суктанып,
бак аралап жүрдү; дарактарда кыпкызыл болуп
бышкан мөмөлөр саландап турат, тимеле адамдын
оозуна өздөрү эле түшүп берчүдөй, бир көргөн ки-
шинин шилекейи агат, гүлзардагы гүлдөр андан
бешбетер сонун: түктүү, жыттуу гүлдөр, көз жоо-
сун алган түркүн түрлөр; бактагы учуп-конуп жү-
рүшкөн күштар да башкача: кудум жашыл-көгүш
баркыттан жасалып, алтын менен күмүштөн бүт-
кэнсүшүп, сайрагандары да жан жыргатып укмуш-
тай; бийик-бийик фонтандар атылып турат, атыл-
ган фонтандардын чокусун карасаң бийиктигинен
башындағы тебетейик түшкүдөй; таза булактын
мөлтүр кашка тунук суулары хрусталь аштоолор
менен шылдырап ағып жатат.

Соодагер бак ичин аралап жүргөндө биринен-
бири ашкан укмуштарды көрө берип, эми алардын
кайсынысына таң каларын да билбей калды, кай-
сыны карап, кайсынысын угаарын да ажырата ал-
бады. Ушинтип ал бак ичинде аз жүрдүбү, көп
жүрдүбү — анысы белгисиз: жомоктун айтылышы
тез болот, иштин иштелиши кеч болот да. Аңгыча
бир жакшынакай жашыл дөңчөнүн үстүнөн гүл
ачып турган кичинекей кызыл гүлдү көрөт, караса
көркү көнүлдү жазган, көргөндүн кумарын ачкан,
сулуулугун сөз менен айтып бүтө алгыс, жазса ка-
жалам сап түтө алгыс кичинекей кызыл гүл. Аны кө-
рүп соодагер эсинен танып кала таштайт, анан ал

акырындал качып кетчүдөй болуп алиги гүлгө жа-
кындай баштайт; укмуштуудай сонун жыт гүлдөн
тарап, күдүм таза булактай түш тарапка жылжып
агат; соодагердин кубангандан колу-бутун калты-
рак басып, кыйкырып да жиберет шашып: «Кенже
кызым сураган, сүйүктүү кызым каалаган, кызыл
гүл ушул беле, теңдеши жок дүйнөдө».

Соодагер ушул сөздү айтты да, анан гүлдүн жа-
нына барып, аны үзүп алды. Ошол замат асманда
тырнактай да булат жок туруп, кайдандыр чагыл-
ган чартылдап, күн күркүрөп, соодагердин таман
алдынdagы жер силкинип, титиреп кетти да, жер-
ден чыга калгансып, бет алдында айбан десе айбан
эмес, адам десе адам эмес, кандайдыр бир корку-
нучтуу жаныбар, саксагай жүндүү, адамдын жү-
рөгүн түшүргөн жапайы үндүү неме пайда болду.

«Бул эмне кылганың? — деди ал коркунучтуу
күркүрөп. — Менин багымдагы эң ыйык гүлүмдү
үзүүгө кантип колун барды? Мен аны көзүмдүн ка-
регистиндей сактап, күн сайын аны карап курсант бо-
луп жүрчү эмес белем, сен өмүрүмдөгү ушул жал-
гыз кубанычымдан ажыраттың. Ушул бактар ме-
нен сарайдын ээси менмин, сени мен көптөн күткөн
кымбаттуу коногумдай тосуп алдым, тамакка той-
гузуп, суусунуңду кандырдым, уктатып уйкуңду
кандырдым, менин ушундай жакшылыктарыма се-
нин кайтарар жообуң ушул беле? Өзүңдүн тайкы
тагдырыңды билип ал: ушул күнөөң үчүн сен жа-
рык дүйнө менен кош айтышасың, ажалдан мурда
өлөсүң...»

Туш-туш тараптан көптөгөн коркунучтуу үндөр
акыркы сөздү кайталап коштоп кетти: «Сен жарык
дүйнө менен кош айтышып, ажалдан мурда өлөсүң!»
Коркконунан байкуш соодагердин тиши-тишине тий-
бей шакылдап, айланасын караса түш тарабынан,
ар бир бактын түбүнөн, ар бир бадалдын бүрүнөн,
сүудан да, жерден да сандаган адам карагыс кор-

кунучтуу нерселер өзүнө жакындаш келатканын көрөт. Ал бардык жин-шайтан, жемчүгдардын чоңу, саксагай жүндүү балакеттин алдына барып, чөк түшүп отура калып, жалынып-жалбарып жиберди:

«О, таксыр, улуу урматтуунун өзү, ушул токой ээси, дениз укмушу, билбей да, таппай да турам өзүндү эмие деп чакырууну! Менин билбестиктен кетирген каталыгым, күнсөм үчүн өмүрүмдү сактай мөрүңүз, мени жазалап, чымындай жанымды чыркыратпаңыз, арыз-арманымды айтууга буйрук берсениз. Менин үч кызым бар эле, сулуу десе сулуу, акылдуу десе акылдуу үч чүрөгүм бар эле: мен алардын ар бирине белек алыш келип берем деп убада кылып койгом; улуу кызыма — жаркырап күйгөн таажы, ортончу кызыма — хрусталь күзгү, а кенже кызыма болсо — дүйнөдөгү бардык гүлдердән артык, тенденши жек кичинекей кызыл гүл алыш келем дегем. Улуу кыздарыма белектерди таап алдым, бирок кенже кызым үчүн белекти алиге таба алган жок элем, аидай белекти — дүйнөдө тенденши жек кичинекей кызыл гүлдү, мен азыр сенин бағындан көрдүм, анан ушунчалык бай, ушунчалык кубаттуу жана жосмарт адамдын, менин сүйүктүү кенже кызым сураган кичинекей гүлү үчүн ичи оорубас дедим да үзүп алдым. Сиздин улуу урматыңыздын алдында күнөөмдү мойнума алыш, етө кейип отурам. Мен байкүшту, мендей жарым акыл кенкелести кечирип кой, мени коё бер, жанымдай көргөн кыздарыма барайын, эң жакшы кергөн, сүйүктүү кенже кызым үчүн кичинекей кызыл гүлүндү кошо бер. Каалашыңча алтын берейин».

Токайдун ичинде күн күркүрөгөндөй катуу каткырык жаңырып, анан соодагерге карай токой ма-кулугу, дениз укмушу мындай деди: «Мага сенин алтыныңдын кереги жок; өзүмдүн байлыгымды

кайда коёрумду билбей жүрөм. Сен үчүн әч кандай аёо болбойт, менин малайларым сени тырмактайдан үзүп кетишет. Сенин кутулушуң үчүн бир гана жол бар. Мен сени үйүңө аман-эсен кө берем, а түгүл сан жеткис байлык менен кичинекей кызыл гүлдү да берем, анын акысына сен, өзүндүн ордуңа жакшы көргөн жароокер кыздарыңдын бириң жиберем деп убада кылып, өз колуңдан тил кат беришиң керек, мен кызыңды капа кылбайм, ал менин сарайымда урмат-сыйга бөлөнүп, кудум өзүң көргөндөй болуп эркинче жашай берет. Мен жалгыз жашагандан жададым, эми өзүмө эрмек болоор жолдоштуу болсом дейм».

Соодагер ошол замат сыз жерге эт-бетинен кетип, кез жашын кел кылып ыйлай баштады; сүйүктүү кыздары эсine түшкөн сайын, токой макулугуна, деңиз укмушуна карап алыш, ого бетер өкүрүп-өксүп көз жашын көлдөттү: анткени токой макулугу, деңиз укмушу өтө эле коркунучтуу болчу. Ушинтип ак жүрөк соодагер көпкө ыйлап, көпкө өз жанын кыйнап, анан үнүн аянычтуу чыгарып мындай деди:

«О урматтуу токой макулугу, деңиз укмушу, ак жүрөк мырза! Кокус менин сүйүктүү, жароокер кыздарым өз каалоолору менен сага келүүнү каалашпаса эмне кылам? Күчкө салып, колу-бутун таңып, сага салып жибере албайм го дейм? Анын үстүнө сенин жайыңа кандай жол менен келе алат? Мен сага жеткенче туура эки жыл жол жүрдүм, бирок кайсы жол менен, кандай келгенимди өзүм да билбейм».

Соодагердин сезүнө токой макулугу, деңиз укмушу мындайча жооп берет: «Мен сарайымда туткунду кармал тура албайм, сенин кызың бол жергө өз ыктыяры менен сени аяп келгидей болсун; эгер кыздарың өз каалоолору менен мага келүүдөн баштартышса, анда сен өзүң кел, ошондо мен сени ая-

бай кыйнап жатып өлтүртөм. А мага кантип жетүү www.bizdin.kg туурасында кам жебей эле кой, мен сага колумдагы шакегимди берем: ким аны оң чыпалагына кийсе, ал ошол замат, көз ирмемде каалаган жеринде болот. Сага үйүндө турууга үч күн, үч түн мөенет берем».

Соодагер катуу ойлонуп, аябай толгонуп, анан мындай тыянакка келди: «Кыздарымды көрүп, аларга аталык батамды берип калганым оң эмеспи, эгер ез каалоолору менен мени өлүмдөн сактап калгылары келбесе, анда кудай деп өлүмгө баш уруп, токой макулугуна, деңиз укмушуна өзүм келе бербейминби». Соодагердин оюнда алдаң кетүү туура-сында кыпындай да ой жок болчу, ошон үчүн ал ойлонуп турганын ошол замат шар эле ачык айтты. Токой макулугу, деңиз укмушу соодагердин оюн ансыз да билип турган, тигинин ак дилден айтып жатканына көзү жетип, эч кандай тил кат албай туруп эле сол колундагы алтын шакекти чыгарып соодагерге карматты. Ак пейил соодагер шакекти сөң чыпалагына киери менен эле өзүнүн кенен ко-роосунун дарбазасынын жанында болуп калбаспы; ошол эле учурда өзү кирген дарбазадан мурун сан байлыктары менен кайтып келишкен малайлары мурункусунан үч эсे ашкан казна жүктөлгөн кербенди баштап кирип келе жатышыптыр. Үйдүн ичи чuu түштү да калды, алтын менен күмүштен кенен жапкычка сайып отурушкан сایмаларын ташташып кыздары жүгүрүп чыгышты, атасын өпкүлөшүп, ар кандай жакшы сөздөр менен әркелетишип жатышты, айрыкча эки улуу кызы кенже кызына караганда көбүрөөк жалынып-жалбарышууда. Атасынын көңүлү чөгүңкү әкенин, ичинде кандайдыр бир сырын катып турганын байкал калышыптыр кыздары. Улуу кыздары атасынан эбиреп-жебиреп сурай баштапты; көп байлыгыңызды коротуп алган жоксузбу деп сурашты, а кенже кызы болсо

байлыкты оюна алып койгон да жок, ал атасына минтип кайрылды: «Мага сенин байлыгыңдын кереги жок, байлык деген колдун кири, аны адам табат, мага сиз ичиңиздеги сырныңды ачыңыз».

Мына ошондо ак пейил соодагер өзүнүн сүйүктүү, жароокер кыздарына кайрылып мындай деди: «Мен байлыгымды кыпындай да коротконум жок, тескериинче үч-төрт эссе бай болуп кайттым; а менин жүрөгүмдө болсо башка түйшүк бар, ал туурасында мен силерге ортец айтап берем, бүгүн аман келгенибизди белгилеп, көңүл ачалы».

Ал темир менен курчалган, жолдо алып жүрчү сандыктарын алып келүүнү буюрду; андан ал тун кызына арнап алтындан жасалган, отко күйбәгөн, сууда дат баспаган алтын таажыны алып берди. алтын таажы баалуу таштар менен чегөрүлген эле: ушул эле сандыктан ортончу кызына чыгыш хрусталинан жасалган күзгүнү алып чыкты; андан кийин кенже кызына алтын кумурага салынган кичинекей кызыл гүлдү алып берди. Улуу кыздары кубангандарынан эмне кылаарын билбей калышты, өздөрүнүн бийик бөлмөлөрүнө алып чыгып алышып, ошол кенен жайда көз кумарларын кандыра баштاشты. Кенже кызы гана кичинекей кызыл гүлдү көрөрү менен өзүн бирөө жүрөккө сайып жибергенсип, калтырак басып, ексүп ыйлап жиберди. Ошондо атасы кызына карата минтип кайрылды:

«Менин сүйүктүү, жароокер кызым, эмне үчүн сен өзүң самаган гүлүңдү албайсың? Мындан ашкан кооз гүл жер жүзүндө жок».

Кенже кызы өзүнө деп алып келинген гүлдү араң жатып колуна алып, атасынын колунан еөп, бирок көз жашын келдеткөнүн токtotкон жок. Көп өтпей эжелери чуркап келишти, алар атасы алып келген белектерин көрүшүп, кубанычтары коюндарына батпай турган кездери экен. Ушундан кийин

эмен столго отурушуп, таза дасторкондун үстүн толгон таттуу тамактарга толтурушуп, бал кошулган суусундуктарды жайнатып, ичип-жешип, се-рүүндөшүп, жакшынакай таттуу сөздөрдөн сүйле-шүп жатышты.

Кечке жакын дагы толгон-токой коноктор келишип, соодагердин үйү сыйлуу конокторго, тууган-туушкандарга, кошоматчи, арам тамактарга толду да калды. Түн ортосуна чейин коноктор тарашкан жок, кече эң сонун өттү, өзүнүн үйүндө конокторду мынчалык сыйлуу күткөндү соодагер башынан бириңи өткөрүп отурат, эмненин кайдан келип жатканын соодагер биле албай койду, отургандардын баары да мындай укмушка таң калышып отурушкан; идиш-аяктардын баары алтын менен күмүштөн, тамактар да мурун даамын татып көрбөгөндөй укмуш таттуу.

Эртеси эртең менен соодагер тун кызын чакырып алып, башынан өткөн окуялардын баарын ортого салып, көргөн-билгенин калтырбай айтып берип, анан кайрылыптыр кызына минтип собол таштап көрүп: мени азаптуу өлүмдөн куткарыйп, жашай аласыңбы токой айбанына, деңиз укмушуна өз ыктыярың менен барып? Тун кызы кашайып болбой коюп, анан минтип айтыптыр бир укмуштун учун чоюп: «Кичинекей кызыл гүлдү кайсы кызына алып келсөң, ошол кызың куткарыйп алсын».

Ак пейил соодагер эми экинчи — ортончу кызын чакырып алып, башынан өткөн окуялардын баарын ортого салып, көргөн-билгенин калтырбай айтып берип, анан суроо таштаптыр кызынын сюн чоюп көрүп: мени азаптуу өлүмдөн куткарыйп, жашай аласыңбы токой айбанына, деңиз укмушуна өз ыктыярың менен барып?

Ортончу кызы да так түйүлүп бөлбөй коюп, акырын сез таштаптыр, «акылдуу» бөлгөн болуп:

«Кичинекей кызыл гүлдү кайсы кызыңа алып кел-
сен, ошол кызың күткарып алсын».

Ошондо ак жүрөк соодагер кичи кызын чакы-
рат да, башынан өткөн окуяларын төкпөй-чачпай
айта баштайт, атасы сөзүн айтып бүтө электе кен-
же кызы чөк түшэ калып, атасынын аягына боюн
таштап кенже кызы мындай деди: «Мага ак ба-
таңызды берициз жан атаке: токой жырткычына,
деңиз укмушуна мен барамын, анда жашап кала-
мын. Кичинекей кызыл гүлдү мен үчүн үзүп ал-
гансың, сени бул ажалдан мен күткарышым керек».

Ак жүрөк соодагер көз жашын көлдөтүп, кенже
кызын күчктап, әркелетип, анан ага минтип айт-
кан экен: «Менин кымбаттуу, сүйүктүү, күйүмдүү
кызыым. Өз ыктыярың менен мени ажалдан күтка-
рып, токой жырткычына, деңиз укмушуна барып
жашоого макул болуп жатканың үчүн мен сага
аталык ак батамды беремин. Сен тигил коркунуч-
туу укмуштун сарайында жашайсың, байлыгың
ашып-ташып, каалаганыңдай басып-турасың, бирок
ал сарайдын кайда экенин эч ким билбейт, эч ким-
дин кабары да жок, ал жакта атчан барчу да, жөө
барчу да жол жок, ал жакка жаныбар басып жете
албайт, канаттуу учул өтө албайт. Биз сенден эч
кандай кабар ала албайбыз, а сен болсоң бизден
андан бетер кабарсыз болосуң. Эми сенин жүзүндү
көрбей, сенин әркелеткен сөздөрүндү укпай, калган
өмүрүмдү кантип өткөрөм? Сени тириүлөй жерге
көмгөнсүп, биротоло сенден айрылам».

Анда кызы атасына кайрылып минтип айткан
экен: «Ыйлабаңыз, көп кайгырып жаныңызды кый-
набаңыз, сүйүктүү атаке; мен ченемсиз байлыктын
ичинде, әркиндикте жашаймын, токой макулугу-
нан, деңиз укмушунан коркпоймун, ага ак эмгегим
менен кызмат кыламын, анын бардык талаптарын
чын пейилден аткарам. Ошентсем, балким, ал мага
боору ооруп кетер. Мени тириүлөй көмүп жаткан-

сып, көз жашыңызды көлдөтүп ыйлай көрбөн¹³: www.bizdin.kg
балким, кудай буйруса, менин кайрылып келип
калгым бардыр».

Соодагер өкүрүп-өксүп ыйлай берди, кызынын соороткон сөзүнө басылгыдай эмес.

Аңгыча улуу эжелери, тун кызы менен ортончукы кызы чуркап келишти да, атасына кошуулуп үйдүн ичин үч көтөрүп ыйлап киришти; эң жакшы көргөн кенже сиңдисине ичтери күйүп кетишкен имиш, а эң кенжеси сыр билгизбей, кудум эч нерсе болбогонсуп, ыйлап-сыктабай гана узак жолго камдана баштады. Өзү менен кошо алтындалган кумурага салынган кичинекей кызыл гүлдү ала турган болду.

Ушинтип үчүнчү күн, үчүнчү түн да өттү, ак пейил соодагер үчүн эң кичинекей, сүйүктүү кенже кызы менен коштошуучу мезгил жетти: ал кызын өөп-жыттап эркелетип, көз жашын көлдөтүп агызып, кенже кызына араң жатып аталык ыраазычылыгын берди. Анан ал өз колундагы токой макулугунун, деңиз укмушунун шакегин бекиткен кутучасынан алышып чыгып, сүйүктүү кенже кызынын он чыпалагына кийгизди — ошол замат эле кичи кызы бардык буюмдары менен кошо көздөн кайым болду да калды.

Кыз токой макулугунун, деңиз укмушунун сараянда көзүн ачса, төбөсү бийик таш белмөдө, оймочиймелеп жасалган алтын керебетте жатат, керебеттин буттары хрусалдан, алдында чекеси алтын жип менен саймаланган ак куунун жуну салынып, мамык төшек; кудум эле өмүр бою ушул жерде жашагансып, эми эле эс алуу үчүн жата калышп, кайра туруп жаткансып сезет кыз өзүн. Өмүрүндө кулагы угуп көрбөгөн укмуштай сонун музыка ойноп турат.

Кыз өзүнүн жумшак төшөгүнөн баш көтөрсө, өзүнүн буюмдары чыпчыргасы коробой, алтын ку-

мурага салынган кичинекей кызыл гулұ да жанында турат, баары жашыл-сарғыч малахиттен жасалған столго жайгаштырылып коюлган, өзү жаткан бөлмө дүр-дүнүйөгө толтура әкен, кааласаң отуруп, кааласаң жатчу нерселер да, кааласаң өзүң көрүнчү нерселер да бар әкен. Бөлмөнүн бир жақ дубалы бүтүндөй күзгү, әкинчи дубалы алтын, үчүнчү дубалы болсо күмүш, а төртүнчү дубалы пил менен мамонттун сөөктерүнөн, каухар таштар менен жасалғанган әкен, буларды көрүп кыз өзүнчө ойлоп койду: «Ушул жер мен жашачу жай окшойт».

Анан кыз сарайды бүтүндөй көрүп чыккысы келип кетти да, бөлмөдөн-бөлмөгө өтүп, улам бириң карай баштады, улам бир укмушка таң калып отуруп көпкө жүрдү; улам кийинки бөлмө мурункусунаң кооз, өзүнүн сүйүктүү атасы, ак пейил соодагер айткандан да алда канча кооздук әкен. Кыз алтындалган кумурадан өзүнүн жакшы көргөн кызыл гүлүн алды да, жашыл бакка түшүп барды, ошол замат канаттуулар укмуштай уккулуктуу сайрап бериши, а бак-дарактар, гүлдөр болсо кудум урмат көрсөтүшкөнсүп, баштарын ийишти; фонтандар да бийик атылып, булак суулары күркүрөп аккандай болду; акырында кыз, атасы дүйнөдө төңдеши жок кичинекей кызыл гүлдү үзүп алган чөп баскан бийик дөңсөнү тапты. Анан кыз тигил кичинекей кызыл гүлдү кумурадан алып чыгып, эми гана ордуна коё турган болгондо гүл кыздын колунан өзү әле суурулуп чыгып, өзүнүн мурунку үзүлгөн сабагына жабышып калды да, мурункусунаң да кооз болуп жайнай түштү.

Кыз мындай укмушка, көз көрбөгөн кызыкка аябай таң калды, өзүнүн жакшы көргөн кичинекей кызыл гүлүнүн өз ордун таап, кайра жайнай түшкөнүнө кубанды да, кайрадан өзүнүн бөлмесүнө карай бет алды; бөлмөлөрдүн бириnde тамак-ашка толгон стол турат, ушундан кийин кыз өзүнчө ойло-

нуп калды: «Кыясы, токой макулугу, деңиз шумду-www.bizdin.kg
гу мага ачууланбайт окшойт, ал эми мага боорукер
төрө болот го»,—кыз ушинтип ойлоноору менен ак
мрамор дубалдын боорунда кыпкызыл болгон жа-
зуулар пайда болду.

«Мен сенин төрөң эмесмин, кыңк этпес кулун-
мун. Сен менин төрө айымымсың, сен эмнени каа-
ласаң, оюңа әмнелер келсе, ошолордун баарын ат-
рууга жан-дилим менен даярмын».

Кыз дубалдын боорундагы жаркыраган кызыл
жазууларды окуп бүткөндөн кийин, эч нерсе жа-
зылбагансып ак мрамор дубалдагы жазуу мурда
болбогондой жок болуп калды. Аナン кыздын оюна
өзүнүн атасына кат жазып, ал-абалын кабарлап
кою келди. Кыз оюнуна аягына чыга электе алдын-
да ак кагаз менен алтын сый челең жана алты ка-
лем сап турганын көрдү. Ал өзүнүн бир тууган ата-
сы менен сүйүктүү әжелерине кат жаза баштады:

«Мен тууралу кайгырып, көз жашыңарды ағыз-
багыла, мен токой макулугу, деңиз укмушунун са-
райында королдун кызындай жашап жатам, анын
өзүн көре да, үнүн уга да элекмин, мени менен ал
ак мрамор дубалдын бетине оттой кызыл тамгалар
менен жазып сүйлөшөт, менин сюмдагылардын баа-
рын ал айттыrbай билип турат, аナン ошол замат
сюмдагылар аткарылып калат, ал менин кожоюн
төрөм деп аталгысы келбейт, мени кайра төрө айы-
мым деп атайт».

Катты жазып бүтүп, жаңы эле бүктөп болгон
кезде колундагы кат көздөн кайым болду да кал-
ды. Музыка мурункусунан да уккулуктуу ойноп,
столдун үстүндө даамдуу таттуу тамактар, бал кош-
кон суусундуктар пайда болду, идиштердин баары
таза алтындан. Өмүрүндө жалгыз тамактанып көр-
бесө да, кыз столго көңүлдүү олтурду: тамактанды,
суусундуктардан ичти, серүүндөп, музыка угуп
ырахаттанды. Түшкү тамактан кийин бир аз эс алуу

үчүн кыйшайып жата калды эле, атайын бирөө www.bizdin.kg төп жаткансып, анын уктоосуна жолтоо болбос үчүн музыка акырындал чыгып, анан алыстап кеткенсиди.

Кыз уйкусунан көңүлдүү ойгонуп, кайрадан жашыл бакты аралап жөнөдү, анткени түштөн мурун бактын жарымын, андагы укмуштардын баарын толук көре албай калган. Бардык бак-дарактар, бадалдар менен гүлдөр кызга башын ийип, жакшы бышкан жемиштер, алмуруттар, шабдалылар менен ширелүү алмалар тимеле оозуна өздөрү түштөт. Далай убакыт бак аралап жүрүп, кыязы кечке чейин аралады окшойт, анан кайра өзүнүн бөлмөсүнө келсе, столдун үстүндө тамактардын түркүнү: таттуу токоч, ширин суулар жайнап турат.

Кечки тамактан кийин кыз мурда жазууларды окуган дубалы ак мрамор бөлмөгө кирди эле баягы дубалдын боорунда: «Менин төрө айымыма өзүнүн бак-шактарына, ичкен тамагына, кирген үйүнө, кызматчыларына ыраазы болду бекен?» — деген кызыл жазуулар турат.

Ошондо соодагердин кызы кубанычтуу мындай дейт:

«Мени сен өзүмдүн төрө айымым деп атай көрбө, сен менин ак пейил, ак жүрөк мээримдүү төрөм бол. Мен сенин әркиңен эч качан чыкпайм. Аш-тамагың үчүн сага ыракмат. Сенин бийик бөлмөлөрүң менен жашыл бактарындан ашкан дүйнөдө жай жоктур, анан сага кантып ыраазы болбой коет өлем? Мен мындағы укмуштарды туулганы көргөн әмесмин. Башым маң болуп, эмне кыларымды билбей турам, бир гана жери: мен жалгыз жатканда коркчу өлем, сенин салтанаттуу бөлмөлөрүңдүн биринде да адам аттууну көрө албайсың».

Дубалдын боорунда кайрадан от жазуулар пайда болду:

«Эч чочубагын, менин төрө айымым: сен мын-

дан ары жалгыз уктабайсың, өзүндү сага берилген www.bizdin.kg кенизек кызың күтүп турат; бөлмөлөрдө адамдар эң көп, бирок сен аларды көрбөйсүң да, укпайсың, ошолордун баары мага кошуулуп сенин бейкуттугуң-ду күнү-түнү күзөтүп турушат: биз сага бейчеки жел тийгизбейбиз, сенин үстүңе кыпын да түшүрбейбүз».

Ушундан кийин соодагердин сез менен айтып бергис сулуу кызы өзүнүн жайына барды: бөлмөсүнө кирери менен көзүнө керебетинин жанында турган өзүнүн кызматчы кызы урунду, байкуш ак жүрөк кыз коркконунан жанын осозуна тиштеп аран турган экен, өзүнүн кожоун айымын корө коюп аябай кубанып, кыздын бутунан кучактап, колдорунан өпкүлөп жиберди. Терө айым да кызматкер кызынын келгенине кубанып, андан өзүнүн байкуш атасы туурасында, өзүнүн эжелери, аларга кызмат кылчу кыздар туурасында сурап, жооп уккандан кийин, башынан еткөн окуяларды айтып берди, ошентип экөө уктабастан таң атырышты.

Ушинтип соодагердин жаш сулуу кызы күн еткөрүп жүрө берди. Күн сайын ал үчүн жаңы, көркүн сез менен айта алгыс, кагаз бетине жаза алгыс жасалгалдуу кийимдер даяр, күн сайын көңүл ачарына жаңы оюн-шооктор, ар түрдүү жаңы даамдуу тамак аш да даяр; кааласа жүгөнү жок, аты жок арабага түшүп, музыканын укулуктуу коштоосунда көңүл ачат, кааласа калың чөр токойду аралап басат, ал токойлор болсо кызга жол берип, данғыраган кенен, ачык жолун ачат, андан кийин кыз сайма саюуну өнөкөт кылып алды; кыз алтын менен күмүштөн кооздоп кол аарчы сайды, жәэктөрин келиширип бермет еткөрдү, анан аларды сүйүктүү атасына белекке жөнөтүп турду, ал эми эң сонун кылып саймаланган кол жоолукту өзүнүн боорукер үй ээсине, токой макулугуна, деңиз шумдугуна белек кылды, эми баягы сез жазылып турчу

ак мрамор бөлмөгө көп барып, өзүнүн боорукер қо-
жоюнуна жагымдуу сөздөрдү айтып, анын жоопто-
рун дубалдын боорунан окуп, өзүнө арнаган баалуу
сөздөрүн көрүп турду.

Ошондон көп өттүбү, аз өттүбү: жомок тез ай-
тылып, иштер кеч бүтөт эмеспи, соодагердин жаш
кызы өзүнүн бул турмушуна көнө баштады, эч нер-
сеге таң калбай да, эч нерседен коркпой да калды;
баягысындай эле көрүнбөгөн кызматкерлер кыз-
матын кылат, тамагын беришет, кайра бергендерин
алышат, ат чегилбеген арабада көңүл ачырып, жа-
гымдуу музыка ойношуп, кыздын бардык талапта-
рын аткарып турушат; өзүнүн көрүнбөс кожюнун
кыз күн санаң жакшы көре баштады, ал езүн төрө
айымым деп бекеринен айталбай тургандыгын, өзүн
жанынан да артык көрөүнө күндөн-күнгө көзү же-
те баштады. Ошентип ал ак мрамор бөлмөгө барып,
анын жазган жазууларын окуп отурбай эле өзү ме-
нен жекеме-жеке сүйлөшүп, үнүн уккусу келди.

Кыз ушул өтүнүчүн айтып, көрүнбөгөн токой
макулугуна, деңиз укмушуна жалына баштады, би-
рок ал кыздын өтүнүчүнө ойдай менен макул боло
кайгон жок, өзүнүн добушу менен кыздын жүрөгүн
түшүрүп аламбы деп чочуду. Акыры кыздын суроо-
сун канаттандыруудан ал биротоло баш тарта алган
жок да, акыркы жолу ак мрамор дубалдын бетине:
«Бүгүн жашыл бактын арасына барып, өзүң жак-
шы көргөн гүлдөр менен жалбырактар, бутактар
жаап саябан кылган сөрүгө барып отур да «Мени
менен сүйлөшкүнүң, менин ишенимдүү кулум» деп
айт деген сөздөрдү жазды.

Көп өтпөй айтылуу сулуу соодагер кызы жа-
шыл бак ичине чуркап чыгып, өзү жакшы көргөн
баягы эс алчу сөрүгө учуп жетип, кымкап жабыл-
ган орундукка отура кетти, энтиккенин баса албай,
жүрөгүнүн кагышын жаза албай, колго түшкөн
чымчыктай тыптырап, үн чыгарат момундай:

«Өзүндүн үнүң менен мени коркутуп коём деп www.bizdin.kg чочубай эле кой, менин жоомарт, ак көңүл төрөм, сенин ушунчалық жоомарттығындан коркпогон жа-nym, сенин үнүндөн коркмок белем: эч чочубай эле мени менен сүйлөшө бер».

Аナン кыздын кулагына сөрүнүн артынан ким-дир бирөө үшкүрүп алгансыган добуш чыгып, анан ал жүрөктү түшүргөн күркүрөгөн, чыйылдаган кор-кунчтуу үнгө айланды, бул тигинин шыбырап га-на сүйлөгөнү болчу; алгач айтылуу сулуу, соода-гердин жаш кызы солк эте түштү да, анан токой макулугунун, дөңиз укмушунун үнүнөн коркконун билдирибей, бат эле эсине келип, көп өтпей анын акылдуу, жагымдуу сөздөрүнө көнүп, жанга жа-гымдуу сөздөргө чын жүрөктөн көңүл буруп уга баштады, ошондон баштап кыздын жүрөгүн кандай-дыры бир кубаныч бийлей баштады.

Ошол мүнөттөн, ошол мезгилден баштап, ал экөө-нүн ортосунда, жашыл бактын ичинде серүүндөп басканда, арабага тшүп көңүл ачканда, бардык би-йик бөлмөлөрдүн эшигин ачканда да, айтор керел-ден-кечке талыкпай сүйлөшүүлөр башталды. Айты-луу сулуу, соодагердин жаш кызы:

«Менин сүйүктүү жоомарт төрөм ушундасын-бы?» деп сураса эле болду, ошол замат токой маку-лугу, дөңиз шумдугу:

«Ушундамын, менин төрө айымым, сенин ише-ничтүү кулун, берилген досуң жанында»,— деп жооп бере салат.

Кыз әми тигинин коркунчтуу жапайы үнүнөн коркпой қалды. Ошентип алардын бир-бирин эрке-леткен түгөнбөгөн сөздөрү башталды.

Көп өттүбү, аз өттүбү, жомок тез айтылып, иш-кеч иштелет әмеспи, соодагердин жаш кызынын, айтылуу сулуу күшүнүн көңүлүнө, токой макулу-гун, дөңиз шумдугун өз көзү менен көргүсү келди да, ушул туурасында өтүнүп, жалынып-жалбарып

сурана баштады, бирок токой макулугу, деңиз шүмдүгү кызды коркутуп аламбы деп кепкө макул болгон жок, анткени ал сөз менен айтып, калем менен жазып бере алғыс коркунучтуу эле, анын кейпинен адамдар түгүл, айбанаттар да коркушуп, өздөрүнүн үңкүрлөрүнө кире качыша турган. Ошондо токой макулугу, деңиз укмушу мындай деп айтты:

«Сураба да, жалбарба, менин ажайып сулуу төрө айымым, менин ырайы суук кебетемди, киши карагыс келбетимди көрсөтүүнү сурана көрбө. Менин үнүмө көнүп калдың, экөөбүз ынтымактуу, ысык мамиледе жашайбыз, ажырашпай жашайбыз десек да болот, менин чексиз сүйүүмдү баалап, мени сен да жакшы көрөсүң. Эгер менин жүрөк түшүрөр түрүмдү көрө турган болсоң, анда мени жек көрүп калып, жаныңа жолотпой коюшуң мүмкүн, а сенден ажырай турган болсом, кайгыга чыдабай өлүп калам».

Тигинин мындай сөздөрүн соодагердин жаш кызы уккусу да келген жок, кайра күчөп өтүнүчүн уланта берди, эч кандай коркунучтуу желмогуздан да коркпоймун, өзүмдүн ак көңүл төрөмдү эч качан чанбай турганын айтып мындай деди:

«Эгер сен кары адам болсоң — мага чоң ата бол, эгер орто жашаган киши болсоң — аке бол, а эгер жаш болсоң — мага бир тууган бол, айтор менин тириүмдө мага кыйышпас дос бол».

Кепкө чейин токой макулугу, деңиз укмушу кыздын айткандарына көнбей жүрдү, бирок кыздын көлдөткөн көз жашын көрбей, какшаган үнүн уклай коюуга чамасы жеткен жок да, ага минтип кайрылды:

«Мен сени өз жанымдан да артык көргөнүм үчүн сенин талабыца баш ийип отурам, болуптур, өз бактымдан айрылаарымды билсем да, сенин талабыңды аткарып, ажалдан мурун өлүмгө моюн сунайын. Күн токойдун ары жагына жашынып, айла-

на күүгүмдөй баштаганда жашыл бактын ичине www.bizdin.kg кел да: «Көрүнчү мага чын досум!» дегинин, ошондо мен сага өзүмдүн суук түрүмдү, коркунучтуу де-немди көрсөтөмүн. Ошондон кийин сенин мында калгың келбей кала турган болсо, анда сенин туткун болуп отурушуңду каалабаймын, сенин кыйналганыңды көргүм келбейт: сен жаткан бөлмөндөн, жаздыгыңдын астынан алтын шакегимди табасың. Шакекти оң чыпалағыца салынсаң эле болду, өзүйүндө, бир тууган атаңдын жанында болосуң да, мен туурасында эч нерсе укпагыдай болосуң».

Айтылуу сулуу, соодагер кызы мындаи сөздөрдөн корккон жок, өзүнө-өзү аябай ишенди. Ошол эле замат, бир мүнэт да күтпөстөн, айткан учурду күтүү үчүн жашыл бактын ичине чыгып кетти, анан күн токойго батканда, айлананы ала күүгүм басканда: «Көрүнчү мага чын досум!» — деген сөздөрдү айтты эле, ошол замат тәэ алысыраактан токой макулугу, деңиз укмушу көрүндү, болгону жолдон гана кайчи өтүп кеткендей болду, андан арыкалың бадалдын арасына кирип кеткенсиди, ошондо айтылуу сулуу, соодагер кызы бир кыйкырыш алып, жолдун ортосуна эс-учун билбей кулап түштү. Чынында эле токой макулугу, деңиз укмушу аябагандай коркунучтуу эле: колдору ийри, ийри колдорунда ийилген узун тырмактар, буттары аттыкындей, алдында да, артында да төөнүкүндөй болгон бийик өркөчтөрү бар, буту-колун, бүт дenesин саксагай калың жүн баскан, оозунан камандыкына окшоп узун тиштери орсоёт, муруну бүркүттүн тумшугундай ийилип, көзү үкүнүкүндөй тостоюп турат.

Көп жаттыбы, аз жаттыбы, айтор айтылуу сулуу соодагер кызы бир кезде эсин жыйса, жанында кимдир бирөө көз жашын көлдөтүп ыйлап, мунка-на сүйлөп жатат.

«Мени жайлап салбадыңбы, менин сүйүктүү су-

луум, эми сенин айдай жүзүндү кайра көрө албайм
го, эми менин үнүмдү да уккуң келбес, эми менин
ажалдан мурун өлүшүм гана калды».

Кыздын бир жагынан тигиге бооруу ооруду, бир жагынан өз кылыгынан уялды. Анан өзүн токтотуп, кыз үнүн бекем чыгара мындай деди:

«Жок, эми эч нерседен коркпой эле кой, менин ак көңүл жоомарт төрөм, эми мен сенин коркунучтуу түрүндөн коркпоймун, сени менен ажырашпайм, сенин адилет жоомарттыгыңды ар дайым унутпайм, жанагы түрүң менен азыр эле көрүнө бер, биринчи көргөндө гана коркуп кеткен болчумун».

Өзүнүн ошол кейипи менен токой макулугу, деңиз шумдугу кызга кайрадан көрүндү, бирок жакын келүүгө батына алган жок, кыз канчалык чакырса да жакындабай койду. Ошентип алар караңгы киргенче бак ичинде көңүл ачышты, жакшына-кай сөз сүйлөшүп, бирин-бири сыйлап, бирге жүрүштү, эми кыз, ажайып сулуу соодагер кызы эч кандай коркууну да билбей калды. Эртеси күнү кыз токой макулугун, деңиз шумдугун күндүн жарыгында көрдү. Алгач жүрөгү солк эте түшүп, бирок анысын билгизген жок, көп өтпөй кыз андан коркунун биротоло койду. Ошентип экөөнүн ортосунда мурункудан да таттуу сөздөр башалды, күндүртүндүр бирге болушту, түштө түшкү тамакты, кечинде кечки тамакты бирге ичиши, таттуу токочторго карындарын кампайтышып, бал кошкон суусундуктарга моокумдарын кандырышты. Жашыл бактын ичинде көңүл ачышып, ат чегилбеген арабада калың токой аралап серүүндөштү.

Ушундай күндөр менен далай мезгил өттү: жомок тез айтылып, иштер кеч бүтөт эмеспи. Бир жолу айтылуу сулуу соодагер кызы уктап жатып түш көрөт, түшүндө атасы сыркоолоп жаткан болот: ушундан кийин кызды оор кайғы басып, кыздын кайғырган түрүн, көз жашын көрүп токой макулу-

ту, деңиз шумдугу айланчыктап кыздын жанынаң www.bizdin.kg кетпей, әмне себептен кайгыга бастырып, көз жашын көл кылып жатканын сурайт. Кыз ага өзүнүн көргөн жаман түшүн айтып берет да, сүйүктүү атасын, сүйкүмдүү эжелерин көрүп келүүгө уруксат сурап өтүнө баштайт, ошондо токой макулугу, деңиз укмушу кызга минтип айтты:

«Менден уруксат сурап әмне кереги бар? Менин алтын шакегим сенин жаздыгындын алдында жатат, аны оң чыпалагыңа салып алсаң эле өз атаңдын төрүндө болосун да каласың. Сагынычың тараганча атаңдын төрүндө кала берсең болот, бирок сага айтып коё турган бир сез бар: эгер сен үч күн, үч түндөн кийин кайрылып келбечү болсоң, анда менин жарық дүйнө менен кош айтышып кете берди деп кой, анткени мен сени өз өмүрүмдөн да артык көрөм, сенсиз күн көрө албайм».

Ошондо кыз аны сез менен ишенирип, кудайдын атын атап ант берип, үч күн, үч түн толгонго бир saat калганда ушул бийик бөлмөдө болом деп убадасын берет. Ошентип кыз өзүнүн жоомарт, боорукер кожоюн төрөсү менен кош айтышып, оң чыпалагына алтын шакекти салды да, ошол замат өз атасынын кенен короосунда болуп калды. Кыз атасынын таш бөлмөсүнүн бийик текчелерин көздөй бет алышп барат, ошол кезде аны үй кызматкерлери, жакын көргөн кишилери көрүп калышып, короо ичин ызы-чууга толтуруп жиберишти. Чууну угуп эжелери да чуркап чыгышат, синдисин көрүшүп, анын келбетине, ханышаныкындай кийимдерине таң калышат, аナン синдисин аж колунан колтуктап алышып, атасына алышп келишти. Атасы болсо ал кезде жаздыктан башын көтөрө албай, жүрөгүне тамак барбай күнү-түнү кызын ойлонуп, көз жашын төгүп толгонуп, кубанычты унутуп, бүт дүйнөсү курушуп, ооруп төшөктө жаткан. Оорулуу атасы кызын

көрүп, сүйүктүү кызынын ханышалардыңындай ки-
йимдерине көңүлүн бөлүп, аябай кубанды. www.bizdin.kg

Экөө көпкө кучакташып өбүшүп, кумардан чы-
га көрүшүп, чер жаза сүйлөшүп, көңүл ачышты.
Кыз өз атасына, өзүнүн сүйүктүү эжелерине токой
макулугу, деңиз укмушундагы көргөн укканын эч
нерсесин жашыrbай, тээ далайга басылбай айтып
берди, ошондо атасы кызынын ханышадай, король
кызындай жашоосуна кубанып, токой макулугуна,
деңиз укмушуна көнүп коркпой калганына таң ка-
лып укту да, аны эстегенде өзү калтырап кетип
жатты. Эжелери болсо сиңдисинин эсеп жеткис бай-
лыгын угуп, өз кожоюну — токой макулугу, деңиз
укмушуна өз кулу сыйктуу бийлик кылганын угуп,
ичтери тарый түшүштү.

Бир күн бир saatтай эле билинбей өтүп кетти,
экинчи күн мүнөтчөлүк да билинген жок, үчүнчү
күн болгондо эжелери сиңдисин токой макулугу,
деңиз укмушуна кайрылып барбай эле кой дешип,
буза башташты: «Мейли, өлмөктөн доңуз копсун,
анын баар жери ошол...» — дешти. Эжелеринин
мындай иштерине ачуусу келген сиңдиси аларга
мындай сөздөрдү айтты:

«Эгер мен өзүмдү ак көңүл, жоомарт төрөмдү
бардык жакшылыштары, ысык сүйүүсү үчүн өлүм-
гө түртсөм, анда менин бул дүйнөдө тириү жашага-
ным курусун. Мындай болгондо мени жырткычтар-
га тыттырып жибергенден башка арга жок».

Ошондо кыздын атасы, ак көңүл соодагер кы-
зынын бул сөздөрүнө ичи эзилип кубанып, мактоого
сөз таппай калды. Анан мөөнөтүнө туура бир saat
бир мүнөт калганда токой макулугуна, деңиз укму-
шуна кайрылып баруу туурасында чечим болду.
Эжелери сиңдисиним бактысына ичтери күйүшүп,
бир жаман ой ойлошуп, үйдөгү бардык saatтарды
бир saatка артка жылдырып ташташты, бул туура-
сында ак көңүл соодагер да, ал тургай үйдөгү кыз-

Чыныгы болжогон мезгил келгенде, айтылуу суллуу соодагер кызынын жүрөгү сыйдал, негедир бир нерсеси жоголгондой, көңүлү тынчыбай койду. Улам-улам атасынын саатына, анан англис, немец сааттарын карайт, көңүлү тынчыбай өзүнүн алыс жолуна чыгууну самайт, бирок saat жылбайт. А эжелери болсо аны улам узак сөзгө алышып, ар кайсыны кайра-кайра сурай калышып, алаксытып жатышты, бирок кыздын жүрөгү чыдабады, атасынан ак жол сурал кайрылып, ак батасын алып, эжелери, топураган ўй кызматчылары менен коштошту да, белгиленген мезгилдин келишин бир мүнөт да күтпестөн, алтын шакекти оң чыпалагына салды да, ошол замат токой макулугунун, дениз укмушунун ак сарайында, андагы бийик бөлмөдө болуп калды. Бирок өзүн тоскон эч ким жок экенин көрүп, суллуу кыз таң калышып, чыдай албай кыйкырып, жиберди:

«Сен кайдасың, менин ак көңүл төрөм, чыныгы досум? Эмне үчүн сен мени тосуп алган жоксуң? Мен болжошкон мөөнөттөн бир saat, бир мүнөт эрте келбедимби».

Эч кандай жооп болгон жок, бардык жак ыңжыңсыз мелтирең бош турат, жашыл бактын ичиндеги сандаган күштар сайрабай дудук, фонтан атылбай, булактар шылдырап акпай калышыптыр дымып, бийик бөлмөлөрдө ойноп туруучу музыка жок кулак-мурунду кескенсип тынып. Айтылуу суллуу соодагер кызынын жүрөгү бир шумдукту сезип, солк эте түштү, бийик бөлмөлөрдүн баарын чуркап кыйкырып чыкты, жашыл бактардын арасын аралап кыйкырып, өзүнүн жоомарт төрөсүн чакырып жүрдү — жооп берген эч дабыш жок, бардык тараал ыңжың.

Ошондо кыз өзүнүн эң жакшы көргөн кызыл гү-

лү өсүп турчу чөп баскан дөңгө чуркап барды эле <http://www.bizdin.kg>
кыз деңиз укмушу, токой макулугу өзүнүн арбай-
ган жаман колдору менен кичинекей кызыл гүлдү
кучактап дөңдө жатканын көрдү. Алгач өзүн кү-
түп отуруп үргүлөп кетип, азыр катуу уйкунун ку-
чагында жаткандай көрүндү. Айтылуу сулуу соода-
гердин кызы алгач аны акырын түртүп ойгото баш-
тады: ойгонбайт, аナン катуураак булкулдатты —
баары бир ойгоноор түрү жок, акырында аны сак-
сагай жүндүү колдорунан алып тарта баштап, ошон-
до гана анын дем албай жатканын көрдү, токой ма-
кулугу, деңиз укмушу жансыз эле...

Кыздын көздөрү караңгылап, буттары шилтөө-
гө жарабай, ошол жерге чөк түшүп кулап түштү да,
өзүнүн аппак колдору менен кожоюн төрөсүнүн ти-
ри укмуштай башын кучактап алып, чаңырып ый-
лап жиберди:

«Туруп көзүндү аччы, жандай көргөн досум, мен
сени өмүрлүк жарымдай жакшы көрөм...»

Кыз ушундай сөздөрдү айтаары менен туш та-
раптан чагылгандар жаркылдап, укмуштай катуу
добулдан жер титиреди, чагылгандардын бири кыз
турган чөп баскан дөңчөгө тийип, айтылуу сулуу
соодагер кызы эстен танып калды.

Кыз эс-учун билбей көп жаттыбы, аз жаттыбы—
анысын билбейм: бирок көзүн ачса, бийик, ак мра-
мор бөлмөдө, баалуу таштар менен кооздолгон ал-
тын отургучта отурган болот, өзүнүн жанында па-
дышшадай таажы кийген, ай десе айдай, күн десе
күндөй бир жаш принц кучактап отурат, жанында
атасы эжелери менен бирге турат, айлананын баа-
рында чөк түшүп турушкан кызматчылар, бардыгы
алтын, күмүш кымкап кийинишкен. Аңгыча башы-
на таажы кийген жапжаш сулуу принц кызга кай-
рылып сүйлөп калды:

«Менин ак көңүл, чын сүйүүм үчүн мени көр-
кунучтуу айбандын кейпинде жүргөнүмдө жакшы

көрүп калдың эле, менин ажайып сулуум, эми мен www.bizdin.kg адам кейпин кийип турганда жакшы көргүнүң, менин никелүү жарым болгунун. Эч кимге жакшылык кылбаган сыйкырчы менин кубаттуу, даңктуу падыша атама эргишип, мени кичинекейимде уурдап кетиптир да, өзүнүн сыйкырлуу күчү менен мени коркунучтуу жыртыкчка айлантып коюптур.

Анаң мындай шарт койгон әкен: бардык адамдар үчүн, айбанаттар үчүн да мен ушундай коркунучтуу кейпимде жашай бермекмин, кимдин кызы, кандай кыз болсо да мени ошол түрү суук, коркунучтуу кейпимде жакшы көрүп, өз ыктыяры менен мени өмүрлүк жарым болууну билдиригенде гана сыйкырдын күчү кетип, мен кайрадан адам кейпине келип, кадимкидей өз кейпимди алмак әлем.

Мен ошол коркунучтуу кейпимде туура отуз жыл жашадым, ошол жылдардын ичинде мен өзүмдүн сарайыма он бир кызды киргиздим, сен он экинчиши болчусуң. Алардын бири да менин ак көңүлүмдү, жоомарт пейлимди баалай алган жок, мени жакшы көрүшпөдү.

Сен гана менин коркунучтуу, адам карагыс кейпиме карабай, менин ак пейилим, ачык көңүлүм үчүн, менин сага болгон чексиз сүйүүм үчүн мени чын көңүлүндөн жакшы көрүп калдың. Эми сен даңктуу королдун жары, кубаттуу өлкөнүн канышасы болосуң».

Ошондо тургандардын баары уккандарына таң калышып, баштарын ийип таазим кылышты. Ак пе-йил соодагер өзүнүн кенже кызы менен король мураскору — жигитке аталык ак батасын берди.

Ошондон кийин кыз-күйөөнү ичи тар эжелери, ошондо турган үй кызматкерлери, чексиз бай боярлар, тартынбас баатыр адамдар бүт куттукташып, ошол замат көңүлдүү тойду башташты, дүнүйө-

кенчти жыйышып, көңүлдөрү тынып жатып www.bizdin.kg ка-
лысты. Мен өзүм да ошол тойдо болгом, пиво менен
балга тойгом, ууртумдан ашып, оозума толбой
койгон.

Сергей Тимофеевич Аксаков

**АЛЕНЬКИЙ ЦВЕТОЧЕК
Для детей младшего возраста**

На киргизском языке

ИЗДАТЕЛЬСТВО «МЕКТЕП»

Которогон Т. Козубеков
Редактору Д. Сулайманов
Сурөз редактору А. Байберүев
Тех. редактору Т. Борисенко
Корректору Ж. Даудаев

ИБ № 1959

Гертууге 19. 02. 1981-ж. берилди. Басутга 14. 04. 1981-ж. кол коюлду.
№ 1 типография кагазы. Кагаздым форматы 60×84^{1/16}. Мектеп ариби.
Женекөй ыкма менем басылды. 2,5 физ. басма табак, 2,32 шарттуу
басма табак, 1,81 учёттүүк басма табак, 2,62 бөбк түшүруү.
Нускаасы 20000. Заказ № 102. Баасы 10 т.

«Мектеп» басмасы.
720361, ГСП, Фрунзе ш., Совет кечесү, 170.

Кыргыз ССР басма, полиграфия жана китеп соода иштери боюнча
мамлекеттик комитети. Кыргыз ССРинин 50 жылдыгы атындагы.
Кыргызполиграфкомбинаты.
720461, ГСП, Фрунзе, 6, Жигули кечесү, 102.